



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

*JOHS. KRØIER*

# PAUL PETERSEN

DEN DANSKE  
KVINDEGYMNASTIKS FADER

KØBENHAVN

1953

*Klicheer fra*

**F. HENDIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER**

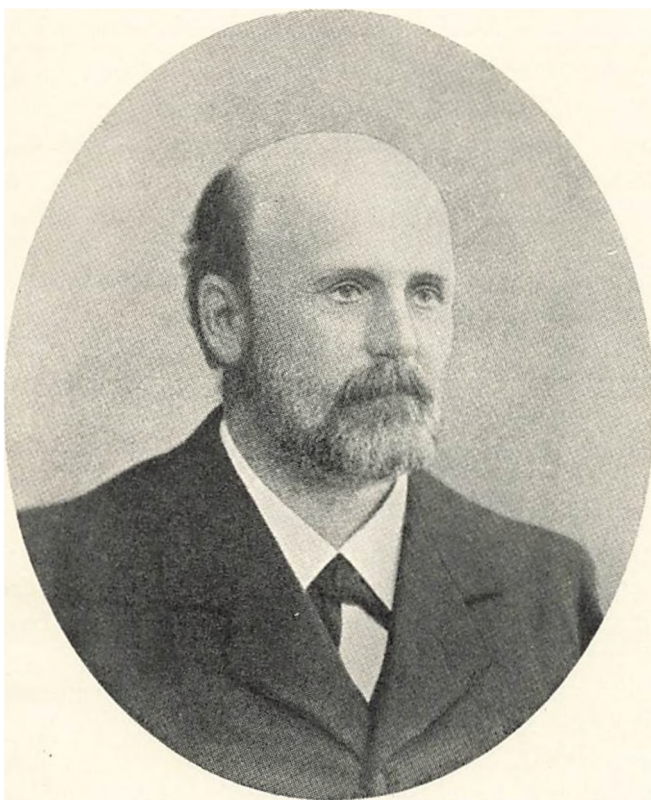
**KROHNS BOGTRYKKERI**

**HARALD JENSENS BOGTRYKKERI**

Ved Udgivelsen af dette Arbejde skylder jeg Foreningen  
»Elevskolens Minde« Tak for ydet Støtte.

*København i Januar 1953.*

**JOHS. KRØIER**



## PAUL PETERSEN

Blandt den lange Række af Mænd udgaact fra Hærens Elevskole, der — i naturlig Fortsættelse af Skolens fysiske Uddannelse — paa dette Omraade har gjort sig fortjent som Lærere for dansk Ungdom, rager Navnet Paul Petersen højt op. Han var ikke blot en dygtig Gymnastiklærer i dette Ords almindelige Betydning. Han var en Pioner, en Nyskaber inden for dansk Gymnastik og Idræt.

PAUL BARTHOLDUS PETERSEN fødtes den 23. December 1845 i Søborghus Kro. Forældrene var Smed, senere Maskinmester, ANDERS VILHELM WILLIAM PETERSEN (1819-90) og ANE ELISABETH ROTBERG (1815-49). Han blev i 1871 gift med ANNA MARIE SOPHIE VILHELMINE RESTORFF (1845-1924), Datter af Frisør CARL JOHAN RESTORFF (1821-53) og CATHRINE JENSEN (1822-59).

Hans militære Løbebane blev ikke meget lang: Elevskolen 1860-64, Korporal 1864. Deltog i Dybbøls Forsvar og Stormen den 18. April 1864 som Kanonkommandør og Delingsfører ved 1. Artilleri-Regiments 11. Batteri. Udnævntes efter Krigen til Sergent i Artilleriet, men blev i 1865 forsat til Fodfolket (17. Batl.). Gymnastikskolens Kompagnilærerafdeling 1869 og dens Gymnastiklærerafdeling 1870. Lærer ved Gymnastikskolen 1870-71 og 1872-73. Afskediget 1875. Krigsassessor 1878. Dannebrogskorset 1888. Fortjenstmedaillen i Sølv samme Aar.

Efter Afskeden fra Hæren virkede han som Gymnastiklærer i København. Han kom hurtigt ind i Skole- og Foreningsarbejdet inden for Gymnastikken, og her fandt han sin egentlige Livsgerning, den der skulde gøre hans Navn kendt baade i og uden for Danmark.

Allerede fra 1871 havde Paul Petersen haft Ansættelse som time-lønnet Gymnastiklærer ved den af cand. philol. G. BORK samme Aar oprettede »Ny Realskole« paa Nørrebro. Rettesnoren for Undervisningen i Gymnastik i Skolerne var dengang udelukkende det militære System, saaledes som Lærerne, der paa dette Felt saagodt-som alle var militære, havde lært det paa Hærens Gymnastikskole. Kun Drengene deltog i Gymnastikundervisningen, hvis de da ikke var fritagne »paa Grund af Svagelighed«.

Paa »Nørrebros Realskole« kom der snart Liv i Gymnastikken. »Alene Synet af den høje, ranke Mand med den rungende Kommandorøst og det skarpe Blik indgød Drengene Respekt og tvang deres Bevægelser til at blive lynsnare. De følte sig tiltrukne af hans brede Humør og utrættelige Aktivitet, og de optoges af det Liv, han skabte om sig.« Det lykkedes ham efterhaanden at indskrænke Antallet af »Fritagelser« til et Minimum. Gymnastiktimerne blev meget hurtigt til Fornøjelsestimer for Drengene. Hemmeligheden var den, at Paul Petersen i Virkeligheden havde et blødt og barnligt Sind, der medførte et udmærket Greb paa at tage Drengene — ja al Ungdom. Han var ikke doktrinær, plagede ikke Drengene med Dybsindigheder eller taagede Teorier, men han vandt deres Hjerter ved at gøre Gymnastik og Motion til en fornøjelig Blanding af Arbejde og Fornøjelse, »og Læreren morede sig lige saa godt som Eleverne«. Hans Lærergerning var dengang hans højeste og eneste Interesse, og heraf smittedes Eleverne.

Det er ikke sandsynligt, at Paul Petersen i denne første Periode af sin Lærergerning har haft nogen maalbevidst Opfattelse af sin

fremtidige Livsopgave. Han var født Soldat, lige udtraadt af Hærens Tjeneste. Han var vant til at befale, men ogsaa til ubetinget Lydighed. Utrætteligt Arbejde skulde gøres og mange Vanskeligheder overvindes, inden han fandt frem til det System, som med Bibeholdelse af de gode og grundlæggende Egenskaber, han havde lært paa Elevskolen og Gymnastikskolen, smidigt skulde føje sig efter Tidens Krav og det menneskelige Legemes naturlige Udviklingsmuligheder.

Efter 2 Aars Forløb blev »Ny Realskole« slaact sammen med cand theol. CHR. BREDSORFF'S Skole under Navnet »Nørrebro Latin- og Realskole«. Bredsdorffs Skole havde i Forvejen 2 Gymnastiklærere, og derfor maatte Paul Petersen som den yngste vige Pladsen. Det var en Sorgens Dag for hans Dreng; men allerede et halvt Aar efter sendte man Bud efter ham, og fra 1. Marts 1874 blev han ansat ved Skolen som Gymnastiklærer for de 6 øverste Klasser. Glæden var stor paa begge Sider, saa stor, at man straks i et Frikvarter med Paul Petersen som Leder og Midtpunkt dannede en Slags Forening, »Kærnetroppen«.

Saaledes stiftedes den store, landskendte Gymnastik- og Svømmeforening »Hermes«.

Der blev nu i Nørrebro Latin- og Realskole drevet Gymnastik og Legemsøvelser i en Grad, der hidtil var ukendt i Datidens Skoler. Man nøjedes ikke med Undervisningen i Skoletimerne; men Frikvartererne toges til Hjælp, og om Sommeren mødtes man tillige Søndag Formiddag til Idræt navnlig Boldspil paa Fælleden.

Under Øvelserne var Paul Petersen personlig med overalt. Snart laa han knælende paa Gulvet for at tage imod ved Smidighedsøvelserne, som han lagde overordentlig Vægt paa, snart var han ved Hesten, hvor et lille Rap fremmede Hurtigheden ved de sammenhængende Spring med hele Flokken. Det hændte ikke saa sjældent, at der ogsaa faldt en Lussing af særligt ved Brud paa Disciplinen eller den gode Tone. Naar Uvejret var forbi — og det skete hurtigt — var alt glemt baade fra Lærerens og Elevens Side og det gode Forhold genoprettet. Vor Tids Pædagoger vilde sikkert ikke godkende saadanne Metoder; men man maa erindre, at legemlig Revselse dengang blev betragtet som et hensigtssvarende Hjælpemiddel i Opdragelsen baade i Skole og Hjem. Paul Petersen led ikke af Pryglemani, og han straffede aldrig uretfærdigt. Hans Arbejde med Drengene strakte sig langt ud over Gymnastikken. Han prøvede at danne dem i Velopdragenhed og god Tone. Han lærte dem Anstand i Gang og Bevægelser, at gaa ud og ind ad en

Dør, Høflighed og Hensyn til andre o. s. v. Han var over dem alle-  
vegne. »Og alligevel tilbad de ham. Det var hans Kunst.«

Tidligt opstod den Tanke hos ham, at han burde forelægge  
Offentligheden sine Resultater. Den første offentlige Præsentation  
skete da i 1876 i »Store Ravnsholm« (nuværende Nørrebro Teater)  
under festlige Former. Paul Petersen skabte altid Fest omkring sine  
Opvisninger, bl. a. ved kunstnerisk Medvirken. Opvisningen gjorde  
stor Lykke og blev meget rosende omtalt i Pressen. Allerede Aaret  
efter gav Paul Petersen med »Foreningen«, der nu var suppleret  
med Elever fra Melchior Skole, to Opvisninger paa Folketeatret  
med kunstnerisk Assistance. Programmet var udvidet og omfattede  
nu: Forberedende Øvelser, Spring, Smidighedsøvelser, Fægtning,  
Hugning, Romersk Brydekamp, Batonnering m. m. Den sidste Op-  
visning overværedes af Kongefamilien. I hver af Præstationerne  
deltog 125 Dreng. Dragten var: hvid Bluse med rød Sløjfe, rødt  
Bælte med Skærf og hvide Benklæder.

Præstationerne vakte megen Opsigt og havde til Følge, at  
Nørrebro Latin- og Realskole blev fremdraget som et lysende Eks-  
empel paa, hvorledes Gymnastik burde udøves. Opmærksomheden  
var herved vakt over for vor Skolegymnastik. Forestillingerne blev  
givet i veldædigt Øjemed. I Idrættens Historie fik Opvisningerne  
den Interesse, at der her for første Gang offentligt vistest Brydning  
i Danmark.

En anden og for Paul Petersen endnu mere værdifuld Følge  
havde de, idet den landskendte Pædagog og Leder af Lærerinde-  
Seminarieret Frk. NATHALIE ZAHLE overværede Præsentationen. Hun  
lod straks sine Gymnastiklærerinder gennemgaa et Kursus i dansk  
Kvindegymnastik hos Paul Petersen. Hermed var han inde paa den  
Vej, der skulde føre ham frem mod det Maal, han nu skimtede,  
og som skulde faa den største Betydning.

Det var nu ikke længere Gymnastikken i Nørrebro Latin- og  
Realskole (senere »Lyceum«) det alene gjaldt. Det var den legem-  
lige Udvikling i sin Helhed for dansk Ungdom af begge Køn, han  
tog Sigte paa. Havde det hidtil været en kummerlig, legemlig Op-  
dragelse, der var blevet Drengene til Del, var Forholdene for Pigerne  
endnu ringere. De fik hidtil saagodtsom ingen fysisk Uddannelse.  
Der var ganske vist i Aarhundredets Begyndelse af Professor FRANZ  
NACHTEGALL, det militære, gymnastiske Instituts (Hærens Gymna-  
stikskoles) Grundlægger og Organisator, gjort Forsøg paa at ind-  
føre Gymnastik efter tysk System ved Pigeskolerne. Dette førte dog



ikke til noget. Senere forsøgte Lægen A. G. DRACHMANN i 1859 at udforme en særlig Gymnastik for Kvinder i »Lærebog i fransk Gymnastik for den kvindelige Ungdom«. Heller ikke dette slog igennem.

En Tilfældighed blev Anledning til, at Paul Petersen tog Opgaven op. I 1870 modtog han af Kaptajn B. C. M. AARØE ved 17. Bataillon Opfordring til at forsøge at undervise dennes 15-aarige Datter og nogle jævnaldrende Veninder i Gymnastik. Grundlaget for dette hans første Forsøg i denne Retning blev dels »den danske Gymnastik«, saaledes som den paa den Tid teoretisk lærtes paa Hærens Gymnastikskole, dels Drachmanns nævnte Lærebog og endelig Paavirkning fra forskellig Side bl. a. fra den store svenske Gymnastik-Pædagog P. H. LING, hvis System fra den første Fjerdedel af det 19. Aarhundrede havde begyndt sin Sejrsgang ud over Verden.

Paul Petersens Maal var, som han selv siger det:

- 1) at forme en Række gymnastiske Øvelser saaledes, at Kvindelighedens Præg hvilede over dem, uden at den gymnastiske Karakter dog derfor gik tabt, og
- 2) at samle disse Øvelser til et ordnet Hele, som opfyldte de Fordringer, der i Nutiden stilles til et godt Gymnastiksystem.

Saaledes begyndte han under ret primitive Forhold Undervisningen i en Pigeskole paa Østerbro. Interessen var til at begynde med meget ringe saavel hos Børnene som hos Lærerinder og Forældre. Men det lykkedes ham dog snart at vinde dem saa meget, at han i Slutningen af 1870 kunde afholde en lille Gymnastik-eksamen med Eleverne. Dette skaffede Sagen mange Venner. Han havde vundet et positivt Resultat: Interessen for Pige-gymnastikken var vakt baade hos Forældre og i Offentligheden, og Paul Petersens Gymnastik indførtes i flere Pigeskoler i København. Han arbejdede stadigt med Systemet og indflettede efterhaanden flere og flere Øvelser fra tysk, engelsk og særlig svensk Gymnastik. Samtidigt fjernede han efter Samraad med en fremtrædende kvindelig Gymnastik-Pædagog, Frk. ANNA HJORT, enkelte Øvelser, der var bibeholdt fra det militære System, men som ikke passede til Kvindens Konstitution.

Den Prøve, som Frk. Nathalie Zahle foretog med Paul Petersens System, gav Bevægelsen Vind i Sejlene. Flere og flere Skoler indførte den danske Kvindegymnastik, og dermed opstod Trangen til flere Lærerinder i Gymnastik. 1878 oprettede Paul Petersen et Kur-

sus for Lærerinder i dansk Kvindegymnastik i det gamle »Lyceum«, og her uddannedes til 1885 de første private Lærerinder. Paul Petersen arbejdede ihærdigt med Systemets videre Udformning og havde herunder god Støtte i danske Lægkredse. Lægerne CHR. FENGER, AXEL HERTEL og SIGFRED LEVY førte stadig Tilsyn med Undervisningen. Man fik endog dannet et særligt Hold af Læger, der gennemgik Kvindegymnastikkens Øvelser, saa at de ved personlig Erfaring kunde fastslaa Systemets Betydning. Ogsaa Marine-lægen JOH. MEYER øvede gennem mange Aar sin Indflydelse paa Undervisningen, ligesom Kontreadmiral VICTOR HANSEN lige til Paul Petersens Død var ham en værdifuld Støtte.

Uddannelsen var som nævnt til at begynde med ganske privat. Heri skete en afgørende Vending i 1886. Dette Aar afholdtes den første offentlige Eksamen under Censur af Gymnastik-Inspektionen. Fagene, hvori der blev aflagt Prøve, var: Praksis, Teori og Skolegering, senere blev Fagene Anatomi, Fysiologi og Samaritergering obligatoriske Eksamensfag. Uddannelsen var først 3-aarig, senere 2-aarig. Paul Petersens Virksomhed havde hermed faaet »blaat Stempel«. Fra 1888 fik den Navn af »Institut for dansk Kvindegymnastik«, og samme Aar lykkedes det ham at knytte daværende Karantænelæge, eksam. Gymnastikdirektør A. CLOD-HANSEN — kendt af Datiden som »Massagelægen« — til sig som fast Lærer i Anatomi, Fysiologi, Bevægelseslære og Legemsøvelsernes Hygiejne. Hans Viden — praktisk som teoretisk — om alle Gymnastiksystemer og Legemsøvelser var meget stor; og hans interesserede Virksomhed virkede derfor yderst fremmende og befrugtende paa Systemet og Undervisningen.

Samme Aar stiftede Paul Petersen »Dansk Gymnastiklærerindeforening«, hvis Formand han var i 10 Aar. Den bestod af afgangede Elever fra hans Institut, men udvidede senere Rammerne udover Gymnastiklærerinders Adgang samtidigt med, at den skiftede Navn til »Dansk Kvinde-Gymnastikforening«. Paa den Grundvold, Paul Petersen skabte, har denne Forening faaet en afgørende Betydning for Udviklingen af Kvindegymnastik og Svømning i Danmark og ved en lang Række internationale Idrætsstævner gjort Landet Ære og stræbt henimod Paul Petersens Maal: en sund Sjæl i et sundt Legeme i en Ungdom, der gennem Øvelse af sit Legeme har faaet en handlekraftig, stærk, snarraadig — — og ren Aand.

Institutets Lokaler i det gamle »Lyceum« blev efterhaanden alt for smaa for den stærkt voksende Virksomhed, som derfor i 1885

flyttedes til Lærningehjemmets Festsal i Nørresøgade, som det benyttede til 1893, da det atter flyttede til Nørrebros Latin- og Realskole, Ravnsborggade 11, for endelig i 1908 at faa Lokale i Handelsstandens Gymnastikforenings Sal, Ny Toldbodgade 1. Svømning og Idræt blev altid drevet i Hellerup, hvor Tennisbaner, Idrætsplads og Badcanstalt laa Side om Side. Fra 1942 har Institutet haft Lokaler i Frederiksberg Svømmehal.

Paul Petersen arbejdede uafsladeligt med Forbedring af sit System. Stadig flere Fag optoges i Undervisningen, foruden de fornævnte saaledes: Dans, Fægtning, Tennis, Boldspil og Svømning — de fleste som Eksamensfag. Sit Hovedprincip, da han udarbejdede sin Kvindegymnastik — at Øvelserne skulde være kvindeligt prægede, uden at den gymnastiske Karakter gik tabt — fastholdt han stedse. Han søgte derfor alle Midler til at markere dette Hovedformaal. Han gjorde det ved at udvælge det bedste af alt, hvad han selv havde lært. Meget fandt han hos Ling, og mange Øvelser i deres endelige Form var paavirket af Clod-Hansens »Sygegymnastik«. Han erkendte ogsaa de Mangler og Fejl, der var i hans egen gymnastiske Udvikling, naar denne skulde anvendes paa noget saa forskelligt derfra som Kvindegymnastik. Hans Øvelser blev stedse mere plastiske, dels ved at indflette Øvelser hentet fra Balletten og ikke mindst ved at indføre Musikledsagelse. Denne var til at begynde med meget beskeden, en Gang om Maaneden med Klaver. Da Pianisten ikke kunde være indstillet paa at improvisere speciel Gymnastik-Musik, maatte man betjene sig af de mest kendte Fædrelandsmelodier, Kvadrilledanse o. s. v. Hertil sang Eleverne under Øvelserne. Paul Petersen vilde med sin Gymnastik skabe glade og fric Mennesker.

Denne første Begyndelse i dette Land paa at forme Gymnastik med Musik vakte ubeskrivelig Forargelse. Det blev af Eksperter og Eftersnakkere stemplet som noget af det mest latterlige ved Gymnastik-Undervisning. Det kan her være paa sin Plads at sammenligne dengang og nu. Hvem vilde i Dag praktisere Undervisning i Kvindegymnastik uden Musik? Paul Petersen har paa dette Punkt som paa mange andre sejret.

Ofte kneb det at finde Tekst, der kunde synges til en velegnet, kendt Melodi; men Paul Petersen var ikke raadvild; han havde en liden »Aare«. Saa skrev han en lille Tekst, der passede til Rytmen, f. Eks. til en Øvelse, som han kalder:

### *Menuetgang med store Skridt.*

(Der synges nedenstaaende Sang til Melodien af Elverhøj):

En Dans saa yndefuld og let  
 Har vor Tid ej at vise,  
 Som vore Fædres Menuet –  
 Den maa i Sang vi prise.  
 En ædel Holdning, smidig Fod  
 Og Armen smukt i Bue,  
 Det var, hvad man ved Dans forstod  
 Hos Riddersmand og Frue.



Dansen var hurtigt indføjet som obligatorisk Fag ved Lærerindeuddannelsen, idet Paul Petersen indsaa, at Dans og Gymnastik, der griber saa stærkt ind i hinanden, burde følges ad, fordi den fuldstændige harmoniske Udvikling af Legemet ikke alene naas gennem en enkelt Idrætsgren, og at den pædagogiske Side af Sagen havde ligesaa megen Værd ved Dansen som ved Gymnastikken. Samtidigt med Gymnastik- og Svømmeundervisning startede Paul Petersen ogsaa sine bekendte Danseskoler baade for Børn og voksne, og det er Tusinder af Mænd og Kvinder af vore Forældres og Bedsteforældres Generationer, der gennem Aarene lærte Selskabsdans — stilrent og æstetisk — hos Paul Petersen.

Foruden Gymnastikken interesserede Paul Petersen sig stærkt for Svømning. Hvornaar Undervisning heri for Damer begyndte, er man ikke klar over. Men i Midten af go-erne fandt de første Svømmekonkurrencer for Damer Sted, noget hidtil ukendt. Men Tiden var unægtelig en anden end vor: Damerne maatte svømme anonymt under Navne som Frk. X eller Frk. Y. De maatte ikke vise sig paa Broen i Badedragt, men ankom svømmende til Startstedet, hvorfra Starten foregik liggende. Paul Petersen var en Mand af høj Moral. Dette kunde dog — set med Nutidens Øjne — ofte give sig pudsige Udslag. Saaledes ved Dansk Idrætsforbunds Svømmekonkurrence i 1896, som skulde foregaa i Flaadens Leje. Damerne klædte om i et af de gamle, oplagte Krigsskibe, fra hvis Dæk en Trappe førte ned til Vandfladen. Foran Trappen var der over og under Vandet udspændt en Sækkelærredsskærm, saa ingen udefra kunde se, hvad der foregik paa Trappen. Nu kom Damerne ud, ærbart paaklædt i Badedragt med knælange Kjoler, gik ned ad Trappen, dykkede under Skærmen og svømmede ind i Bassinet, hvor Opvisningen skulde foregaa. Paul Petersen var imidlertid gaaet ind paa Broen, hvor Dansk Idrætsforbunds Bestyrelse in pleno stod. Men paa samme Bro stod 2 unge Piger fra en konkurrerende Klub, der skulde deltage. De var iklædt næsten gennemsigtige Silkebadedragter af saa moderne Snit, at de efter Øjenvidners Beretning selv i vore Dage vilde have vakt Opmærksomhed. Da Paul Petersen saa dem, netop som hans eget Damehold var kommet ind i Bassinet, klappede han straks af. Eleverne forstod Signalet, vendte, dykkede under Skærmen og forsvandt. Han og hans mange Elever, der var saa talstærke, at en Konkurrence uden dem ikke lod sig gennemføre, tog hjem. Der blev ingen Konkurrence den Dag!

Paul Petersen foretog en lang Række Opvisninger med sine Kvindehold baade i Gymnastik og Svømning efterhaanden altid for fulde Huse og under stor Opmærksomhed fra Offentlighedens Side. Datidens kvindelige Gymnastikdragt saa jo lidt anderledes ud end i vor Tid. Den daglige Gymnastikdragt bestod af: Mørkeblaa, lægget Cheviots Nederdel til ca. 5 cm under Knæet, Matrosbluse i samme Stof med lange Ærmer og firkantet Matroskrave med Sløjfe. Elastikbaand i Blusen og 3 Rækker hvide Snore paa Kraven; dertil mørkeblaa Benklæder af samme Stof som Nederdelen. *Tælle*, sorte Strømper og Balletsko med Baand til at binde i Kryds over Vristen. Nederst paa Benklæderne var der 4 Knapper, 2 foran og 2 bagpaa. I Nederdelen anbragtes 4 Elastikstropper, der fastgjordes solidt paa

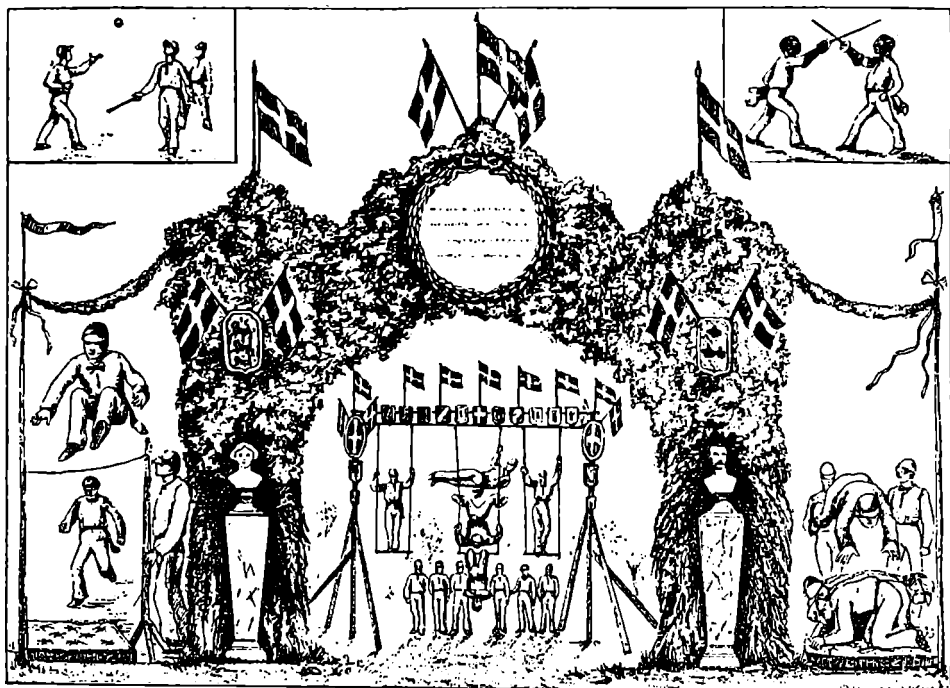
Benklædernes Knapper som en Sikkerhedsforanstaltning, for at Nederdelen (Skørtet) ved Redskabsøvelser ikke skulde glide op og lade Benklæderne komme til Syn. Til Opvisninger benyttedes samme Dragt, kun med den Forskel, at Blusen var en hvid Mousselinesbluse af samme Form, men med en mørkeblaa Sløjfe paa Brystet.

Selv om Kvindegymnastikken efterhaanden tog en meget stor Del af Paul Petersens Tid og ualmindelige Arbejdsevne, forsømte han dog ikke Legemsøvelser for Mænd. Allerede i 1877 havde han med »Kærnetroppen« sin første Præsentation i Svømning paa Englbrechts Badeanstalt ved Langelinie. Det var tillige den første offentlige Svømmepræstation, der er vist i Danmark. I 1881 skiftede Foreningen Navn og blev nu kendt som »Hermes«. Denne Forenings Stifter og Formand var Paul Petersen til sin Dødsdag, dens inspirerede Lærer, indtil Sygdom i Aaret 1900 tvang ham til at give op. Denne Forening førte han frem fra Sejr til Sejr under en stadig Nyskabelse. Ved den indførtes Boksning og Brydning her i Landet, og her vistest første Gang Reck. Smidighedsøvelserne indtog 1. Pladsen. For Mandsgymnastikken byggede han ganske naturligt i Starten paa det overleverede, militære System, men indsaa snart, at det var forældet. Han reformerede det under Hensyn til, hvad Øvelserne betød for det menneskelige Legeme, idet han dog stadig fastholdt visse oprindelige Grundelementer: Smidighed, Mandsmod og Disciplin under Udøvelsen.

Hvert Aar afholdt han med denne Forening store, offentlige Opvisninger under festlige Former. Musik — store Orkestre — kunstnerisk Medvirken, Lys og Udsmykning skulde der være. Paul Petersen havde et stort Arrangementstalent, men Forretningssans ejede han ikke; der blev ikke sjældent Underskud. En stor Friluftsfest med store Omkostninger arrangerede han i 1881 paa Fælleden. Der var udstedt 3000 Indbydelser; det gav jo ingen Penge i Kassen. Men Paul Petersen, der var en stor Idealist, mente, at den Sag, der begejstrede ham saa stærkt, ogsaa maatte begejstre alle andre. Han forlangte derfor ingen Entré, alle skulde have Lov at komme ind; men midt paa Festpladsen var der opstillet en mægtig Sparegris, hvori Tilskuerne kunde yde deres frivillige Bidrag. Festen forløb udmærket. Gymnastikken og Fægtingen vakte stor Begejstring hos Publikum, men man glemte Grisen; den indeholdt kun 40 Kr. og 33 Øre og 2 Bukseknapper. Paul Petersen maatte betale det hele. Den Gæld, Foreningen ved denne Lejlighed kom i til ham, naaede den aldrig at faa afbetalt. Den blev tværtimod betydeligt

forøget senere. Trods bitre Erfaringer lærte Paul Petersen aldrig at tage økonomiske Hensyn, naar det gjaldt Sagen. Han ofrede alt: Tid, Penge, Arbejdskraft og Helbred paa Gymnastikkens Alter.

Kvindegymnastikken efter Paul Petersens System vandt stadig større Udbredelse. Allerede i 1886 blev den indført i Københavns Kommuneskoler. Men ogsaa stærk Modstand mødte Paul Petersen,



Festportalen ved Fælled-Festen 1881.

og mange Angreb blev rettet mod ham og hans danske Kvindegymnastik. Det var væsentlig fra Teoretikerne, de »Lærde«, at Modstanden, der beredte ham saa mange Sorger og Skuffelser, kom.

Men lad en Mand, der kendte Paul Petersen og nøje har fulgt ham, aflægge Vidnesbyrd om denne Side af hans Liv\*:

»Den 5. April 1887 nedsattes en Kommission til Undersøgelse af de forskellige Gymnastiksystemer og kort Tid efter en ny Kommission til Udarbejdelse af de Forslag, den første var fremkommet med. Blandt Kommissionens Hverv var ogsaa det at udarbejde et

\* Vagn Hornbeck : Gymnastik- og Svømmeforeningen »Hermes«, 1874-1909.



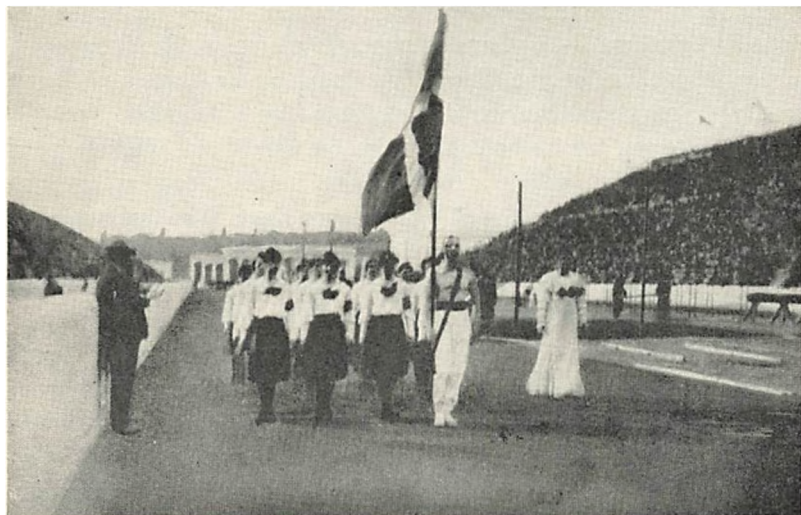
System for Kvindegymnastik. I disse Kommissioner fik naturligvis den Mand, der havde vakt Interessen for Skolegymnastikken her hjemme, som ene havde skabt og sat Kvindegymnastikken i System, som paa en Tid, da de Mænd, der nu havde faaet Øjnene op for Sagens Betydning, var tavse, havde gjort sig fortrolig med de forskellige Systemer og allerede i en Aarrække prøvet dem i Praxis, vejet og vraget, samlet og selv forbedret de forskellige Øvelser og uegennyttigt og af yderste Evne ofret Kraft, Tid og Penge paa Sagen — i disse Kommissioner fik han naturligvis Forsæde? Nej, han gjorde ikke! Paul Petersen fik ikke engang Plads i dem. Han blev ikke raadspurgt. Han eksisterede ikke, da Kommissionen blev sammensat . . .«

Kommissionen sad i tolv Aar og gav i den Tid ingen anden Livsyttring fra sig end, at et af Kommissionens Medlemmer paa Grundlag af sit Kendskab til dens Arbejde søgte at oprette et Kursus til en hastig Uddannelse af Gymnastiklærerinder efter det System, der ikke var offentliggjort endnu. Endelig viste det første Resultat af Kommissionens Arbejde sig: Den 1. September 1898 oprettedes et statsunderstøttet 10 Maaneders Kursus for Lærere og Lærerinder i Gymnastik. Undervisningen skulde foregaa efter det nye Kommissionssystem (der stadig ikke var offentliggjort), og som Leder ansattes en i Sverrig uddannet theologisk Kandidat.

»Paul Petersen ramtes nu ikke længer alene paa Æren, men hele hans Eksistens truedes. Han hverken kunde eller vilde gaa med til et Konkurrencearbejde med en saa afjasket Uddannelsestid, og han hverken vilde eller kunde rette paa det af ham udarbejdede System, der var skabt i Gymnastiksalene og ikke konstrueret i Studerekamret. Han havde ikke Statens Midler at øse af og derfor ikke andet Haab end, at hans Kvindekursus' Ry var saa befæstet, at Besøget ikke vilde blive mindre uanset den dyrere og mere langvarige Uddannelse. Dette Haab beskæmmedes ikke, saavist som hans Lærerindekursus har været søgt og den Dag i Dag søges af Mængder af Elever, men der var givet ham et Knæk, som han aldrig rigtig forvandt. Den Utaknemlighed, Staten havde vist ham for hans uegennyttige og banebrydende Arbejde for Nationens Sundhed, gjorde ham bitter og harmfuld, og den luskede Maade, hvorpaa hele Kommissionssagen var startet og ført ud i Livet, var en Ækelhed for hans aabne og retlinede Natur. Hertil kom, at Situationen nødte ham til at arbejde over Evne nu, da han ikke længer havde Ungdommens Kraft at øse af.«



Paul Petersen, der paa dette Tidspunkt var midt i 50erne, gav dog ikke op. Han forbedrede stadig sit System under det Motto, der i Sten var indhugget over de gamle Gymnastikhuse i Persien: »Øv hver Dag noget nyt, og Du fornyer Dig selv.« Det var dog synligt for Omgivelserne, at han mere og mere trættes. Et langt og intensivt Arbejde i Forbindelse med det Slag, der havde ramt



Fra de olympiske Lege i Athen 1906.

De danske Damer Indmarch paa Stadion, til højre Frk. Magdalene Paul-Petersen.

ham og saaret hans Æresfølelse, havde slidt ham op. Han maatte i sin stærkt forgrenede Virksomhed søge Hjælpen, hvor denne var at finde.

Han fik nu bedre Tid til at virkeliggøre en Tanke, der havde beskæftiget ham længe: at sikre sin Indsats — sit System — for Efterverdenen. Allerede tidligere forelaa fra hans Haand: »200 Øvelser i Trapez for begge Køn«, og i 1891 udkom »Daglig Hjemmegymnastik for Kvinder og Mænd«. Han tager nu fat paa sit litterære Hovedværk »Den danske Kvindegymnastik«, der udarbejdedes i Aarene 1901-09 og først udkom efter hans Død. Han døde med det mellem Hænderne, efterladende sig Udkastet til de sidste Sider. Før sin Død naaede han at se sit Livsværk internationalt anerkendt: Hans Datter, Magdalene, førte ved Olympiaden i Athen 1906 for 90.000 Tilskuere et Hold af hans kvindelige Gymnaster frem — de

første Kvinder i Verdenshistorien, der nogensinde aktivt havde betraadt et olympisk Stadion. Holdet gav endvidere en Opvisning for de kongelige og var desuden under hele Opholdet KONG GEORG'S og DRONNING OLGA'S Gæster paa Slottet i Athen og Sommerslottet Tatoi. Hermed var Successen internationalt fastslaaet. Paul Petersen overværede ikke denne Triumf. Han laa dødssyg paa et Hospital. Men da Holdet ombølget af Begejstring vendte hjem, kunde ingen holde ham i Sengen. Lægerne forbød det rent ud — de betragtede det som Selvmord — og hans paarørende gjorde stærke Forsøg paa at faa ham til at opgive Turen. Han stod op og kørte ned for at modtage sine Piger. Det var den stolteste Dag i hans Liv.

Paul Petersen var en høj, stærkt bygget, lyseblond Skikkelse med en let Gang. Han vejede 110 kg. Han levede meget sobert, var Morgenmand, røg ikke Tobak og nød som Regel ikke Spiritus. Alle Kræfter skulde spares til det opslidende Arbejde. Som Følge heraf dyrkede han heller ikke Selskabelighed. Kun een Fest forsømte han aldrig — Klassen 1864s aarlige Sammenkomst. Han var en eksemplarisk Familiefader. Der var 7 Børn i Ægteskabet; de gik i Hovedstadens bedste Skoler og fik en fortrinlig Opdragelse præget af Arbejde, Nøjsomhed og Livsglæde — han var jo først og fremmest praktisk Pædagog. Sin knapt tilmaalte Fritid viede han et lykkeligt Familieliv. Han var en dybt religiøs Natur; hver Søndag samlede han hele Familien til Andagt i Hjemmet.

De sidste Aar af Paul Petersens Liv var strenge; Hjertet var slidt op, og han led af Aandenød. Langsomt men sikkert undergravede Sygdommen hans tidligere saa jernstærke Helbred.

»At han havde været en ualmindelig Personlighed, vidste alle, der havde været i Berøring med ham. Under hans pinefulde og seje Sygdom, der legede med ham som en Kat med en Mus, viste han en Storhed og Sjælsstyrke, der greb alle, der kendte ham og saa, hvor det bar hen. Aldrig hørte man en Klage fra ham over den ubarmhertigt fremadskridende Svagelighed. Han var til den sidste Gnist af Liv . . . fuld af Humør og af Kraft til at bruge alle Midler for at holde Modet oppe hos de bekymrede Venner. Besøgte man ham, fik man til Afsked et Haandtryk, der fik en til at bide Tænderne sammen. At han, naar man var ude ad Døren, besvimeede, havde mindre at sige, Æren var reddet — der var ikke noget i Vejen med Paul Petersen. — Men der kom et Tidspunkt, da han ikke kunde skjule Sandheden hverken for andre eller sig selv. Og da

kastede han sig med alle de sidste Kræfter over sit Livsværk: Bogen om den danske Kvindegymnastik — . . . Hans dybe, sunde Religiositet og glade, barnlige Sind hjalp ham over alt, saa at han blev en Trøster for de bedrøvede Venner; det skal kun siges, at sjældent har Døden bortrevet et Menneske, der endnu havde saa mange Opgaver at løse, og som dog fandt sig taalmodigere i den langsomme Undergravning end Paul Petersen.«

Hans argeste Modstander fra Brydningsaarene, Gymnastikinspektør — senere Forstander fra Statens Gymnastik-Institut — cand. theol. K. A. KNUDSEN, vilde besøge ham paa Dødslejet. Paul Petersen kunde ikke modtage ham. Det var forsent!

Paul Petersen døde den 21. Juli 1906.

Det blev ved hans Baarc sagt, at der var Mennesker, navnlig unge, som var begyndt med ikke at kunne udstaa ham og var endt med at elske ham. Det hang vel sammen med, at Paul Petersen, der altid selv ydede det yderste, af sine Elever forlangte Præcision og Pligtopfyldelse. Han var en stor Idealist; for ham var det altid kun Sagen, det gjaldt. Hans egen Person gjorde det mindre med, den maatte gerne forsvinde. Men det blev ogsaa sagt, at han havde ført an paa Legemsøvelsernes Udvikling herhjemme snart paa alle Felter, og han »er og bliver den højt priste *Danske Kvindegymnastiks Fader* . . . paa den Plads vil han blive staaende, naar engang den danske Gymnastiks Historie skal skrives«. Han elskede sit Fædreland over alt, sit Folk og sin Konge. Han indprentede med Begejstring sine Elever Kærligheden til og Respekten for vort Land og vort Flag. Dannebrog fulgte ham efter hans Ønske i Graven. Det samme Fædreland, for hvis Ungdoms Sundhed han havde ofret alt, viste ham til Gengæld en kold Skulder. Og endelig — da Ulandet forlængst havde ydet ham den største Anerkendelse — gjorde man fra officiel Side et ikke videre heldigt Forsøg paa at gøre Uretten god igen ved at tildele ham Fortjenstmedaillen — i Sølv.

»Selvfølgelig havde Paul Petersen Fejl, men navnlig én Fejl. Han var forhenværende Underofficer. Hans store Dygtighed, det banebrydende og paa sit Omraade geniale Arbejde, han udførte for sit Land, kunde ikke rokke ved hin sørgelige Kendsgerning, som Krigsassessortitlen stadig henlede Opmærksomheden paa, og som var en væsentlig Aarsag til det halvt nedladende, halvt overbærende Skuldertræk, hvormed han som oftest mødtes af Folk, der med

Hensyn til ovennævnte Egenskaber ikke var værdige til at løse hans Skotvinge.

Han havde Uvenner — det har enhver Personlighed — og hans brede Fremtræden, der i Virkeligheden dækkede over et beskedent og ydmygt Sind, frastødte mange. Men de, der ikke lod sig skræmme tilbage heraf, opdagede i Paul Petersen en Mand, der altid satte sin Person tilside for Sagen, en begejstret, skønheds-søgende, ærlig og sanddru Mand — men fremfor alt en Mand.«

En Slags Oprejsning har Paul Petersen faaet — efter sin Død. Sagskundskaben fastslaar nu hans Betydning i følgende forsigtigt holdte Vendinger:

»... Han blev en af Kvindegymnastikkens Pionerer. Der var her i Danmark allerede forud gjort Forsøg paa at udforme en særlig Gymnastik for Kvinder, og dette Arbejde videreførte P. P. med fremragende Dygtighed og med en Selvstændighed, som har Krav paa den største Respekt. Hans militære Fortid og soldatermæssige Uddannelse prægede ganske vist hans Lærervirksomhed, men sit stærkeste Præg modtog den af hans fremragende Lærerbegavelse og hans Evne til at tilpasse og supplere det magre og mangelfulde Øvelsesforraad, som hidtil var anvendt. ... han maatte lide den Tort, at man ved Udarbejdelsen af den nye Skolegymnastik, som blev autoriseret ved Aarhundredets Slutning, ganske kastede Vrag paa hans Arbejde, men Udviklingen siden da har i Virkeligheden givet ham en smuk Oprejsning, idet Synspunkter og til Dels Øvelsesformer, som var karakteristiske for hans Kvindegymnastik, efterhaanden har vundet Hævd overalt. Hans Virksomhed danner vel ikke Grundlaget for denne Udvikling, hvortil andre Navne end hans er knyttet, men hans praktiske Pionerarbejde har ubestrideligt beredt Jordbunden for den moderne Kvindegymnastik her i Danmark.«\*

Efter Paul Petersens Død blev hans Arbejde videreført af hans Døtre, MAGDALENE (1873-1936) og INGEBORG PAUL-PETERSEN (1876-1952), og fortsattes nu fremdeles af 3. Generation, ELLEN PAUL-PETERSEN, Datter af Paul Petersens yngste Datter OLGA, gift med Snedkermester VICTOR RASMUSSEN. Paul Petersens Institut til Uddannelse af Lærerinder i Gymnastik, Dans og Svømning er saa-

\* H. P. Langkilde i Dansk biografisk Leksikon XVIII Bind S. 265.

ledes den ældste Skole af den Art her i Landet. Den store Skare af Lærerinder, som han og de har uddannet — i April 1949 dimitteredes Lærerinde Nr. 1000 fra Institutet — har haft en meget stor Indflydelse saavel i Skolearbejdet som i kvindelige Sammenslutninger over hele Landet. Hans Betydning for Kvindens fysiske Udvikling i



Skøjteløberske.  
Tegning fra 1880.

vor Tid maales bedst ved en Sammenligning mellem Nutiden og den Tid, da han gjorde sin første Indsats. Dengang var den eneste Motion — udover Dansen — man tillod Kvinden, Skøjteløb i ankel-lange Kjoler og med smaa, flatterende Muffer i Snor om Halsen. Paul Petersens Virke falder sammen med Kvindens »Frigørelse« og kan meget vel ses som et virksomt Led i denne Bevægelse gennem de sidste 70-80 Aar.

Af kunstneriske Gengivelser af Paul Petersen eksisterer der en Buste af MARIUS JØRGENSEN i Hermes' Idrætsklub og en Statuette af samme, og endelig et Relief af JENS LUND paa Mindesmærket rejst af Venner og Elever paa Holmens Kirkegaard.



Jens Lund Sc.

Mindesmærke paa Holmens Kirkegaard.

*Paa Monumentet findes følgende Inskription:*

DEN DANSKE KVINDEGYMNASTIKS SKABER  
GYMNASTIK- OG SVØMMEFORENINGEN •HERMES• FADER  
AL GOD IDRÆTS FORKÆMPER  
EN SUND SLÆGT HANS MAAL ARBEJDE HANS LIV

## KILDER

Vagn Hornbeck : Gymnastik- og Svømmeforeningen »Hermes« (1909),  
S. 6 ff, 11 ff, 19 ff, 31 f, 52, 56 ff.

Paul Petersen : Den danske Kvindegymnastik,  
S. 3 ff, 352 ff, 469, 533.

Dansk Kvinde-Gymnastikforening 1888-1913, S. 5 f.

Dansk Kvinde-Gymnastikforening 1888-1938, S. 5 f.

Meddelelser fra Paul Petersens Institut 1911, S. 4 f.

Dansk Kvinde-Gymnastiks Medlemsblad, Februar 1950, S. 1 ff.

Martin Ohlmann : Mindetale ved Krigsassessor Paul Petersens Baare.  
(Utrykt.)

Dansk biografisk Leksikon XVIII Bind.

Meddelelser fra Slægten.